

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่สูง
(โครงการหลวงอ่างขา)

นางสาวบุศรา นิยมเวช

หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง
การบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 4
สถาบันพระปกเกล้า
พ.ศ.2548
ลิขสิทธิ์ของสถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้า

รายงานวิชาการส่วนบุคคล เรื่อง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่สูง
(โครงการหลวงอ่างขา)

อาจารย์ที่ปรึกษา นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์

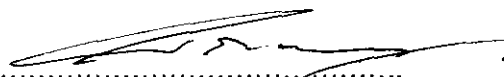
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม นายณรงค์เดช สรุโฆษิต

อนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาประกาศนียบัตรชั้นสูง หลักสูตรการบริหารงาน
ภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 4

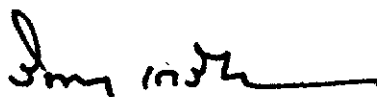
(นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(นายณรงค์เดช สรุโฆษิต)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ เครืองาม)

ประธานคณะกรรมการ

หลักสูตรการบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมทางการค้าและบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศเป็นลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่น ๆ แม้ในระยะต่อมาการท่องเที่ยวเริ่มลดความสำคัญลงมาเป็นอันดับที่ 2 แต่อัตราการขยายตัวของรายได้จากการท่องเที่ยวก็ยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนและการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค ทำให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปของสินค้าและบริการ

โครงการหลวงเป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ดั่งขึ้นเป็นโครงการส่วนพระองค์ เมื่อปี พ.ศ.2512 ปัจจุบันมีพื้นที่สถานีวิจัยและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้งหมด 36 แห่ง กระจายอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน โครงการหลวงอ่างขางนับเป็นหนึ่งในโครงการหลวงซึ่งมีสภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม อากาศบริสุทธิ์และหนาวเย็นตลอดปี เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและปลอดภัย สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ จึงเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวที่จะเห็นได้จากจำนวนตัวเลขนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่องทุกปี

ประเด็นปัญหา

พื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบศูนย์พัฒนาโครงการหลวง อ่างขาง บางแห่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่ถูกต้องตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งในด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์หาเขตที่เหมาะสมสำหรับการจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืนและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในแง่ของการอนุรักษ์ ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประชากรในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์ อ่างขาง เป็นชาวเขาที่อพยพเข้ามาเป็นเวลานานแล้วประกอบด้วย 2 ชนเผ่า คือ ม้งและกะเหรี่ยง ส่วนใหญ่เกินกว่าครึ่งเกิดที่นี่ที่เหลือพยพมาจากที่อื่น ส่วนใหญ่มาจากพม่าและจีน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการหนีภัยสงคราม ตามครอบครัวมา และไม่มีที่ทำกิน จึงไม่มีมาตรการที่รัดกุมทำให้ส่งผลกระทบต่อในเรื่องของการหาพื้นที่ทำกินและปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าธรรมชาติ รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

สำหรับการศึกษากฎหมาย ระเบียบและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง โดยมีแนวความคิดพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ต้องเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาคน ชุมชน และท้องถิ่น และต้องให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องจึง

ประกอบไปด้วยค่านักท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ที่จะร่วมกันแก้ไขสภาพปัญหาและ พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบนพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง) ให้มีความยั่งยืน

แนวคิดและหลักการพัฒนากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนานาประเทศได้เริ่มนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและการพัฒนากการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมุ่งไปที่คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์ท่องเที่ยวและคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่นให้มีความสอดคล้องกับ ปัญหาที่แต่ละประเทศประสบอยู่ในปัจจุบัน และองค์ประกอบที่จะนำไปสู่การพัฒนาและบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ตลาดการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ ซึ่งสาระสำคัญของแต่ละด้านมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ในอันที่จะนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ยั่งยืนตลอดไป

สรุป

สภาพพื้นที่ของโครงการหลวงอ่างขางที่ได้ทำการศึกษา ยังคงมีเอกลักษณ์ที่งดงามและมีเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้มาเที่ยวชมสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น หากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันแก้ไขสภาพ ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และบริหารจัดการอย่างเป็นระบบแล้ว ก็จะสามารถพัฒนากการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง) ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และผลที่ได้รับจากการศึกษาทำให้ได้รับทราบข้อมูลและแนวทางในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ได้รับทราบ ถึงสภาพพื้นที่และปัญหาของการท่องเที่ยวในพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง) และได้ข้อสรุปและ แนวทางการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวใน โครงการหลวงอ่างขาง

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและชนชาติในพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง) เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 4 สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีอาจารย์สมชาย วงศ์สวัสดิ์ และอาจารย์ณรงค์เดช สรุโฆษิต เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาและรวบรวมเนื้อหาข้อมูล แนวคิด และทฤษฎี โดยยึดหลักของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและชนชาติ ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่สูง และประโยชน์จากการจัดระเบียบ สถานที่ ความสะดวก ตลอดจนความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในโครงการหลวงอ่างขาง ซึ่งรัฐบาลได้มีนโยบายมารองรับในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นอุตสาหกรรมทางการค้าและบริการที่สร้างรายได้ให้กับประเทศไทย

ผู้ศึกษาขอขอบคุณคณาจารย์ที่ปรึกษา คุณสุทัศน์ ปลื้มปัญญา ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาเกษตรกรที่สูง สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวง ที่กรุณาให้คำแนะนำและสนับสนุนข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการศึกษาจากรายงานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและชนชาติในพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง) ที่ยั่งยืนต่อไป หากมีข้อผิดพลาดประการใดต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

นางสาวบุศรา นิยมเวช (2063)

หลักสูตรการบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 4

สถาบันพระปกเกล้า

มิถุนายน 2548

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก-ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 แนวทางและวิธีการศึกษา	2
บทที่ 2 ขอบเขตการศึกษา	5
2.1 สภาพธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	5
2.2 สภาพสังคมและวัฒนธรรม	10
2.3 กฎหมาย ระเบียบ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง	14
2.4 สภาพปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง)	18
บทที่ 3 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20
3.1 แนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	20
3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (Management concept)	25
3.3 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว (Tourism concept)	26
3.4 นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง	29
บทที่ 4 บทสรุป	31
4.1 สรุปผล	31
4.2 ประโยชน์ที่ได้รับ	32
4.3 ข้อเสนอแนะ	33
ภาคผนวก	35
บรรณานุกรม	36
ประวัติผู้ศึกษา	38

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 พื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง	9
ตารางที่ 2.2 การวางแผนกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน บริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวง อ่างขาง	10

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 พื้นที่นันทนาการและบริการ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์	7
ภาพที่ 2.2 พื้นที่นันทนาการและบริการ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง	8
ภาพที่ 2.3 แผนที่การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง	11
ภาพที่ 2.4 แผนผังวงจรการท่องเที่ยว	15
ภาพที่ 3.1 ความสัมพันธ์ของเป้าหมายหลัก 3 ประการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	21
ภาพที่ 3.2 ภาพจำลองแนวคิดของระบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	23

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1.1 การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมทางการค้าและบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไหลเข้าของเงินตราต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2540 เมื่อประเทศไทยมีการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัวและเงินบาทมีค่าลดลงแล้วรายได้จากการท่องเที่ยวเริ่มลดความสำคัญลงมาเป็นลำดับที่สองรองจากการส่งออกเครื่องคอมพิวเตอร์และชิ้นส่วน แต่อัตราการขยายตัวของรายได้จากการท่องเที่ยวยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อให้เกิดการหมุนเวียนและการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค กระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปของสินค้าพื้นเมืองและสินค้าที่ระลึก ตลอดจนการบริการในท้องถิ่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในฐานะหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบโดยตรง ได้กำหนดวิสัยทัศน์ สำหรับปี พ.ศ.2545-2546 โดยมุ่งส่งเสริมและพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล (World Class Destination) กล่าวคือ มุ่งเน้นให้แหล่งท่องเที่ยวของประเทศอยู่ในสภาพที่งดงาม คงประเพณีและเอกลักษณ์ที่ดีงามไว้ มีสภาพแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษปลอดภัย ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.1.2 โครงการหลวงเป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นเป็นโครงการส่วนพระองค์ เมื่อปี พ.ศ.2512 ด้วยมีพระราชประสงค์ให้ชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ตามดอยต่าง ๆ ทางภาคเหนือของประเทศเลิกการปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอย อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าไม้และดินน้ำลำธารถูกทำลาย และต่อมาปี พ.ศ.2535 ได้โปรดเกล้าฯ ให้โครงการหลวงเปลี่ยนสถานภาพเป็นมูลนิธิโครงการหลวง มีขอบเขตการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง ทั้งในส่วนของกาวิจัยพืชเมืองหนาว ไม้ป่าโตเร็ว พืชผัก สมุนไพร ไม้ดอก ไม้ประดับ ชาจีน ฯลฯ รวมทั้งบทบาทในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ เกษตรกรชาวเขาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบโครงการฯ

1.1.3 ประชากร ปัจจุบันพื้นที่สถานีวิจัยและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีทั้งหมด 36 แห่ง กระจายอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน พื้นที่เหล่านี้มีสภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงามหลากหลายอากาศบริสุทธิ์และหนาวเย็นตลอดปี พื้นที่ดังกล่าวจึงมีเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เห็นได้จากจำนวนผู้เยี่ยมชมเยือนที่เดินทางมาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในปี

พ.ศ.2544 มีจำนวนทั้งสิ้น 693,014 และในปี พ.ศ.2545 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 825,660 คน (เอกสารข้อมูล จำนวนนักท่องเที่ยวปี 2544-2546, กองพัฒนาเกษตรที่สูง)

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ของสถานีวิจัยและศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว เพื่อประเมินศักยภาพ โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวและจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ที่มีศักยภาพในการรองรับและพัฒนาการท่องเที่ยว

1.2.2 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่สูง (โครงการหลวง อ่างาง) ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

1.2.3 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในโครงการหลวง

1.2.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและแนวทางการดำเนินงานของรัฐในปัจจุบัน

1.3 แนวทางและวิธีการศึกษา

1.3.1 รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสาร รายงาน และผลการศึกษาต่าง ๆ ที่ได้จากการตรวจสอบเอกสาร อันประกอบด้วย เอกสาร รายงานวิจัย และสิ่งตีพิมพ์ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษา เช่น กรมป่าไม้ สำนักงานเกษตร

1.3.2 ศึกษาสภาพพื้นที่และการให้บริการด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างาง)

1.3.2.1 สภาพพื้นที่

จากการศึกษาพบว่า โครงการหลวงอ่างาง ครอบคลุมพื้นที่ สถานีเกษตรหลวง 1 แห่ง และศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 4 ศูนย์ ได้แก่ สถานีเกษตรหลวงอ่างาง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อย ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียว และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหมอกจ้าม

สถานีเกษตรหลวงอ่างาง ตั้งอยู่ที่บ้านคุ้ม หมู่ที่ 5 ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่รับผิดชอบประมาณ 26.52 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 16,577 ไร่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 157 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 107 สายเชียงใหม่-ฝาง เลี้ยวซ้ายทางแยกตำบลเมืองงาย ตรงเข้าสู่เส้นทางหลวงหมายเลข 1178 ผ่านบ้านอรุโณทัยไปยังศูนย์ สามารถใช้รถยนต์ได้ทุก

ประเภท แต่เนื่องจากลักษณะเส้นทางมีความชันมาก มีลักษณะเป็น ไหล่เขา นอกจากนี้มีบริการรถรับจ้าง บริเวณปากทางขึ้นคอย่างขวาง

1.3.2.2 การให้บริการด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ

ในด้านปริมาณนักท่องเที่ยว จากรายงานการศึกษาด้านการตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขางและสถานที่ท่องเที่ยวโครงข่าย คณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลทั้งสิ้น 563 คน (นักท่องเที่ยวชาวไทยร้อยละ 73.71 จำนวน 415 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศร้อยละ 26.29 จำนวน 148 คน) ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 3 แห่ง และสถานที่ท่องเที่ยวบริเวณโครงข่ายที่เกี่ยวข้อง 8 แห่ง และจากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พบว่า ตลาดนักท่องเที่ยวที่สำคัญเป็นนักท่องเที่ยวที่มาจากทวีปยุโรปร้อยละ 58.62 รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่มาจากทวีปอเมริการ้อยละ 20.69 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยปี พ.ศ. 2546

1) โครงสร้างนักท่องเที่ยว

กลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยว เป็นเพศหญิงและเพศชายในสัดส่วนใกล้เคียงกัน มีช่วงอายุอยู่ในวัยทำงาน ส่วนมากมีระดับการศึกษาสูง อาชีพของกลุ่มตัวอย่างค่อนข้างหลากหลายมีทั้งข้าราชการ ประกอบธุรกิจส่วนตัว พนักงานบริษัทเอกชน และนักเรียน/นักศึกษา นอกจากนี้ พบว่า สัดส่วนระหว่างเพศชายและเพศหญิงมีความใกล้เคียงกัน มีระดับการศึกษาค่อนข้างสูงคือระดับปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน และประกอบธุรกิจส่วนตัว

2) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

2.1) วัตถุประสงค์ของการเดินทาง เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของการเดินทางของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา พบว่าวัตถุประสงค์หลักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เหมือนกัน กล่าวคือ ส่วนใหญ่ต้องการเดินทางมาเพื่อท่องเที่ยวและพักผ่อน ส่วนวัตถุประสงค์หลักอื่น ๆ มีเพียงเล็กน้อย เช่น เดินทางมาเยี่ยมญาติหรือเพื่อน

2.2) ลักษณะการเดินทาง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการมาท่องเที่ยวที่สำคัญคือ การบอกเล่าจากผู้อื่นที่เคยมายังสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ซึ่งรูปแบบของการเดินทางมีทั้งเดินทางมาด้วยตนเอง มากับบริษัทนำเที่ยว และนิยมมากันเป็นกลุ่มในลักษณะครอบครัวหรือมากับกลุ่มเพื่อน

2.3) ประเภทของนักท่องเที่ยว

2.3.1) นักท่องเที่ยวธรรมชาติ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่นิยมเที่ยวแบบทั่วไป กิจกรรมที่นิยมทำส่วนใหญ่ คือ ถ่ายภาพ ชม ไม้ผม ไม้ดอก ไม้ประดับเมืองหนาว ดั่งแคมป์พักแรมและซื้อของที่ระลึก เป็นต้น

2.3.2) นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่สนใจธรรมชาติมากกว่า
กลุ่มที่ 1 โดยกิจกรรมที่นิยมทำได้แก่ เดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เดินป่า คุนกง และดูดาว เป็นต้น

2.3.3) นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่สนใจในวัฒนธรรม
วิถีชีวิต การอยู่อาศัยของชนเผ่าท้องถิ่น โดยกิจกรรมที่นิยมทำได้แก่ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนชาวเขา และพัก
บ้านคนท้องถิ่น

1.3.3 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อให้เข้าใจสภาพปัญหา
แวดล้อมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในโครงการหลวงอ่างขาง

บทที่ 2

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษารวบรวมข้อมูลองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.1 สภาพธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง เป็นศูนย์ฯ ที่ได้รับการประเมินศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว เนื่องจากมีเอกลักษณ์ในด้านความสูง อากาศบริสุทธิ์หนาวเย็นตลอดปี มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม เส้นทางรถเข็นเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวก การเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ รวมทั้งเป็นสถานีวิจัยพันธุ์พืชผัก ผลไม้เมืองหนาว และมีผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตรและวัฒนธรรม ทำให้เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเพิ่มขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง

นโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขางเป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ ความต้องการในการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม จากศักยภาพของพื้นที่ศูนย์ฯ สามารถพัฒนาส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ เพราะชุมชนท้องถิ่นได้รับการส่งเสริมในการปลูกพืชผัก ผลไม้เมืองหนาวตลอดจนสามารถส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ได้หลายแห่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชนเผ่าอยู่

พื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขางมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่เพื่อการดำเนินงานไว้ที่เนื้อที่ประมาณ 16,807.44 ไร่ (26.89 ตารางกิโลเมตร) อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าลุ่มน้ำแม่ฝางทั้งพื้นที่สภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีสภาพเป็นหุบเขาสูงชัน มีความลาดชันของพื้นที่ตั้งแต่ 0-196 เปอร์เซ็นต์ ความสูงของพื้นที่จากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 880 เมตร ถึง 1,906 เมตร ความสูงเฉลี่ยของพื้นที่ 1547 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ตามระวางแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหารมาตราส่วน 1:50,000 ในระวางหมายเลข 4848 IV ราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขา พื้นที่เดิมถูกบุกรุกจากสภาพพื้นที่ป่าไม้เพื่อทำการเกษตรในรูปไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด และฝิ่น จนกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมเป็นส่วนใหญ่

2.1.1 พื้นที่อนุรักษ์ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง

การกำหนดเขตของพื้นที่โครงการในส่วนนี้สำหรับการอนุรักษ์พื้นที่ป่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ลดการชะล้างพังทลายของดิน ลดปริมาณตะกอนในลำน้ำ และให้เชื้อต่อการมีน้ำอุปโภค บริโภค อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะสนับสนุนให้สามารถดำเนินกิจกรรมของโครงการได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อคำนึงถึงการพัฒนาและการอนุรักษ์ สำหรับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง แนวทางการดำเนินงานควรควบคุมและสงให้เกษตรกรใช้ประโยชน์พื้นที่ในพื้นที่ยุติเดิม

2.1.2 พื้นที่นันทนาการและพื้นที่บริการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง

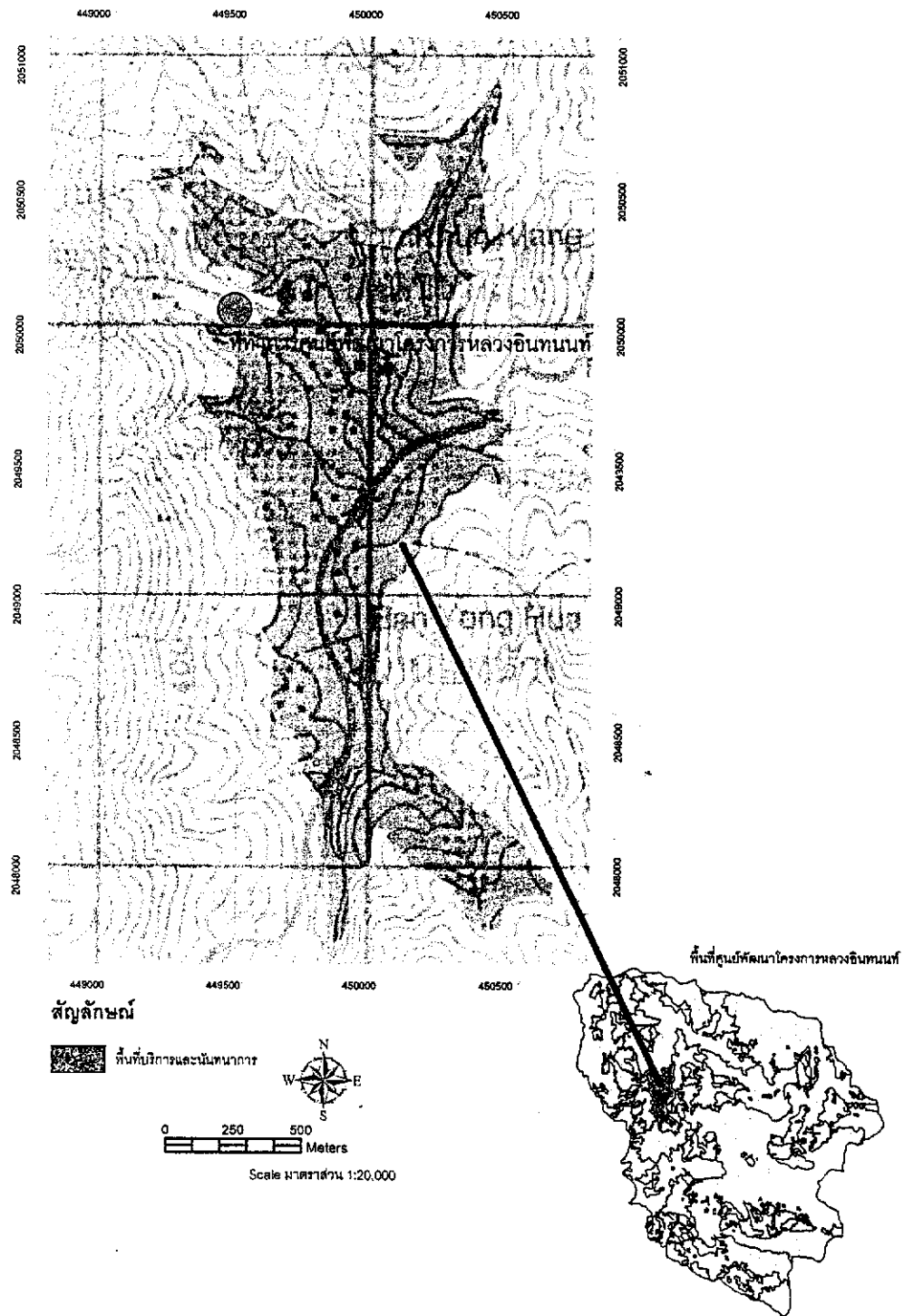
จากการคำนวณหาความเหมาะสมของพื้นที่อนุรักษ์ในเบื้องต้น พบว่ามีพื้นที่ส่วนที่เป็นเขตพื้นที่ที่เหมาะสมน้อยสำหรับการกำหนดเขตอนุรักษ์ถึง 13,887.18 ไร่ (82.63% ของพื้นที่โครงการ) ดังภาพที่ 2.1 ดังนั้นการใช้งานพื้นที่เพื่อการปฏิบัติงานของศูนย์ฯ จึงมีความเป็นไปได้สูงในการที่จะพัฒนาเพื่อการพัฒนากองท่องเที่ยว โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์ แต่พื้นที่ที่จะนำมาใช้ประโยชน์นี้ยังอยู่ในส่วนของพื้นที่อนุรักษ์ และบางส่วนยังคงมีสภาพเป็นพื้นที่ป่าและสวนป่าที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ดังนั้นการใช้พื้นที่จึงควรใช้ด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากศักยภาพของพื้นที่ค่อนข้างมีความเปราะบาง การนำมาใช้ประโยชน์ควรใช้พื้นที่ที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ไปแล้วเท่านั้น การกำหนดเขตพื้นที่ในส่วนนี้จึงมีพื้นที่ 1,380.33 ไร่ ดังภาพที่ 2.2

2.1.3 พื้นที่แนวกันชนของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง

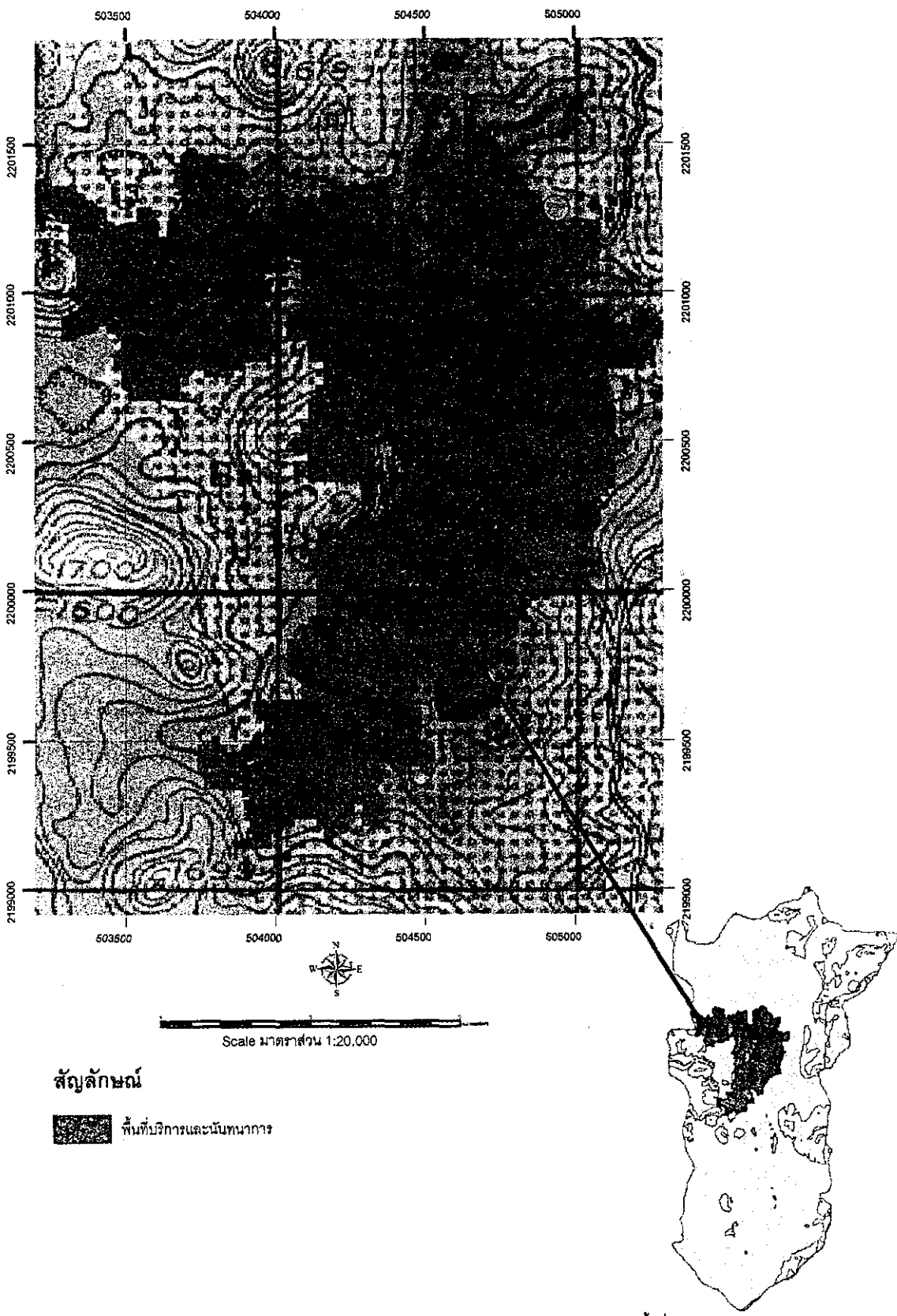
จากขอบเขตพื้นที่นันทนาการและพื้นที่บริการ ใช้วิธีการภายใต้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์กำหนดขอบเขตระยะห่างจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นระยะทาง 100 เมตร เพื่อใช้พื้นที่ในส่วนนี้สำหรับการกำหนดกิจกรรมด้านการป้องกันไฟป่า การปลูกสร้างสวนป่า และการสร้างทางตรวจการณ์ โดยรอบพื้นที่นันทนาการและพื้นที่บริการ โดยมีแนวทางในการดำเนินงานสำหรับพื้นที่ในส่วนนี้คือ หากพื้นที่ส่วนนี้ซ้อนทับพื้นที่ป่าให้จัดทำแนวกันชนไป หากซ้อนทับกับพื้นที่เกษตรกรรมสมควรให้มีการปลูกสร้างสวนป่า โดยมีพื้นที่ในส่วนนี้ 761.48 ไร่ โดยรอบพื้นที่นันทนาการ

2.1.4 พื้นที่ชุมชนโดยรอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง

จากการวิเคราะห์พบว่าในพื้นที่โครงการประกอบด้วยหมู่บ้าน 5 หมู่บ้าน การกำหนดเขตพื้นที่ชุมชนในส่วนนี้เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของราษฎรจำเป็นต้องกำหนดขึ้น โดยเฉพาะ เพื่อให้ราษฎรได้มีโอกาสอยู่อาศัยและทำการเกษตร แต่ทั้งนี้การกำหนดพื้นที่ในส่วนนี้จะทำในเฉพาะพื้นที่ที่มีความเหมาะสมน้อยของการเป็นพื้นที่อนุรักษ์เท่านั้น ดังนั้นพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วนที่อยู่ในเขตที่ไม่เหมาะสมต่อการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม ต้องมีผลกระทบบ้างด้วยการห้ามใช้พื้นที่ส่วนนี้เพื่อการเกษตรกรรมอย่างเด็ดขาด เพื่อให้เกิดผลในการจัดการพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ซึ่งทางออกของการแก้ปัญหาอาจทำได้ด้วยการหาพื้นที่ทดแทนในส่วนที่มีความเหมาะสมน้อยสำหรับการเป็นพื้นที่อนุรักษ์ให้ราษฎร

ภาพที่ 2.1 พื้นที่นันทนาการและบริการ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์

ภาพที่ 2.2 พื้นที่นันทนาการและบริการ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง

ได้เข้าไปใช้พื้นที่ได้ โดยมีผลของการคำนวณพื้นที่ในส่วนนี้ดังตารางที่ 2.1 แสดงถึงพื้นที่ที่จะใช้ประโยชน์ได้สำหรับการทำการเกษตรกรรมของราษฎร

ตารางที่ 2.1 พื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง

เขตพื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรม	เนื้อที่ (ไร่)
ซ้อนทับพื้นที่ที่มีความเหมาะสมมากสำหรับการอนุรักษ์	131.07
ซ้อนทับพื้นที่ที่มีความเหมาะสมปานกลางสำหรับการอนุรักษ์	103.86
ซ้อนทับพื้นที่ที่มีความเหมาะสมน้อยสำหรับการอนุรักษ์	7,702.69
ซ้อนทับพื้นที่ที่ไม่มีความเหมาะสมสำหรับการพื้นที่อนุรักษ์	0.00
รวม	7,937.62

จากข้อมูลตัวเลขที่คำนวณได้ดังตารางที่ 2.1 จะเห็นว่าไม่มีพื้นที่ที่สามารถใช้ทำประโยชน์เพื่ออยู่อาศัยหรือเกษตรกรรมได้อย่างเหมาะสมโดยไม่รบกวนพื้นที่อนุรักษ์ แต่ทั้งนี้ราษฎรบางส่วนที่เข้าไปใช้ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมน้อยคิดเป็นพื้นที่ 7,702.69 ไร่ ซึ่งในพื้นที่ส่วนนี้การใช้ประโยชน์อาจมีผลต่อการชะล้างพังทลายของดิน การเข้าไปดำเนินการใด ๆ อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่ได้ แต่หากไม่อนุญาตให้เข้าไปใช้ อาจก่อให้เกิดปัญหาระหว่างราษฎรกับเจ้าหน้าที่ได้ ดังนั้นทางออกที่ดีที่สุดคือ มีการยอมให้ใช้พื้นที่ได้แต่ควรอยู่ภายใต้การกำกับดูแลอย่างเข้มงวด และสำหรับพื้นที่ที่ซ้อนทับกับพื้นที่อนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมมากและเหมาะสมปานกลางในพื้นที่นี้ต้องหยุดยั้งไม่ให้มีการเข้าไปใช้พื้นที่อย่างเด็ดขาด มีเนื้อที่ส่วนนี้ 234.93 ไร่

ภาพรวมของการใช้ประโยชน์ที่ดินศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง

จากผลการดำเนินงานเพื่อกำหนดแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่ามีพื้นที่บางแห่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่ถูกต้องตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และจะส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อไปทั้งในด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน หากใช้เงื่อนไขสำหรับความเหมาะสมของพื้นที่อนุรักษ์เป็นปัจจัยหลักอาจก่อให้เกิดปัญหาในด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของราษฎรได้ดังที่กล่าวไว้แล้ว ดังนั้นเพื่อวิเคราะห์หาเขตที่เหมาะสมสำหรับการจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืน และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในแง่ของการอนุรักษ์ ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการใช้พื้นที่ ด้วยการนำเขตทั้งหมดมาพิจารณาร่วมกันและให้ความเหมาะสมของการใช้พื้นที่แต่ละปัจจัยเป็นตัวกำหนดในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งเป็นผลจากการนำพื้นที่ที่ได้กำหนดย่อย ขึ้นในขั้นแรกมาพิจารณาร่วมกัน และทั้งนี้เนื่องจากการวิเคราะห์ได้มีเงื่อนไขของปัจจัยจำนวนหลายปัจจัย ทำให้พื้นที่บางส่วนอาจมีลักษณะกระจัดกระจายเป็นพื้นที่เล็ก ๆ ตามเงื่อนไขของปัจจัยที่นำมาใช้ ดังผลการดำเนินงานดังตารางที่ 2.2 และรายละเอียดในภาพที่ 2.3

ตารางที่ 2.2 การวางแผนกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน บริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง

เขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่	
	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ
เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์	8,383.26	49.88
เขตพื้นที่เพื่อการบริการและนันทนาการ	1,380.33	8.21
พื้นที่แนวกันชนในส่วนของพื้นที่ศูนย์พัฒนาฯ	761.48	4.53
พื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม	6,282.37	37.88
รวม	16,817.44	100.00

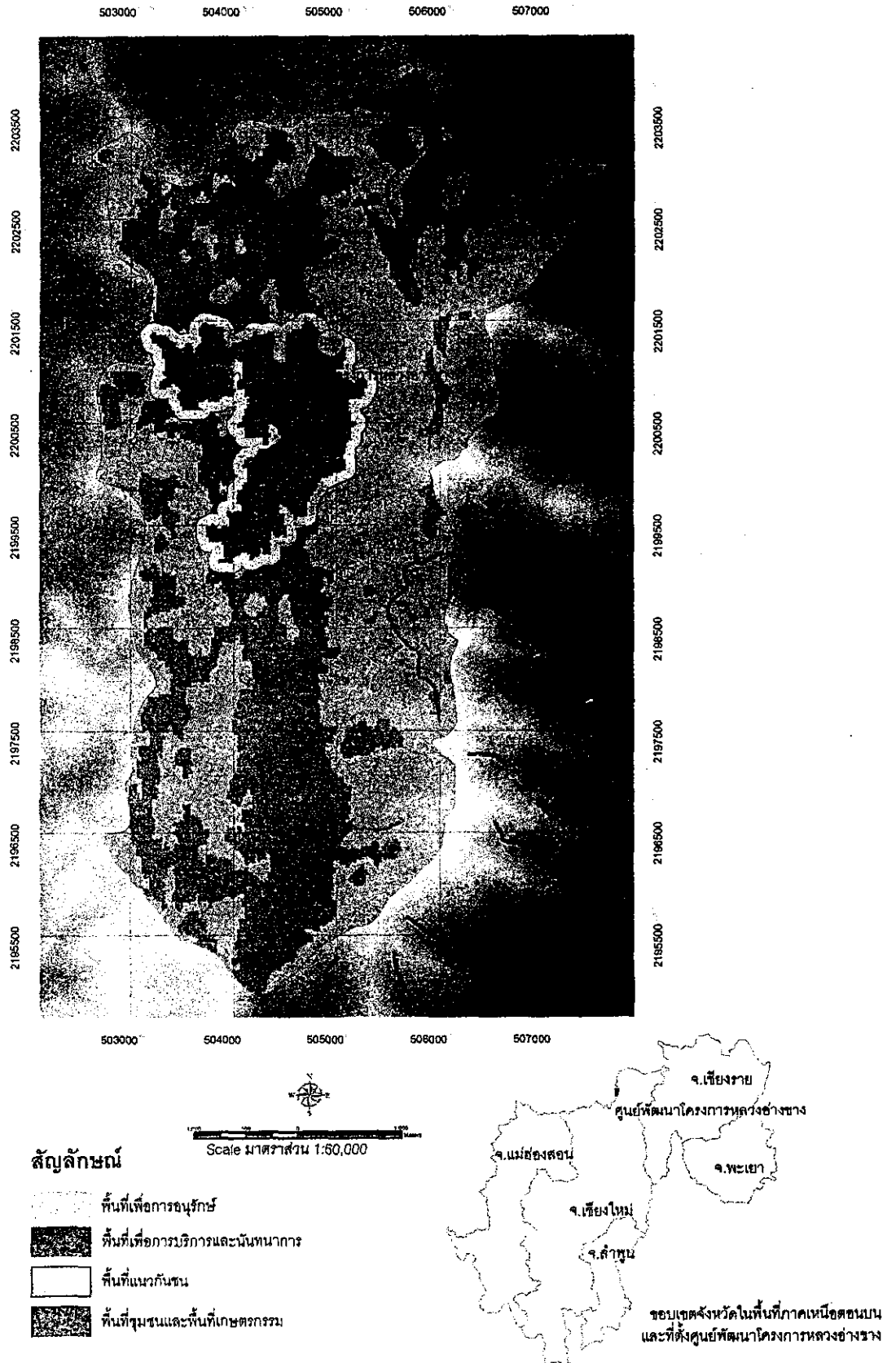
2.2 สภาพสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมและการกิจหลักในพื้นที่โครงการหลวงอ่างช้าง สภาพเศรษฐกิจ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2.1 สภาพทั่วไปของชุมชนในเขตรับผิดชอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง มีพื้นที่ชุมชนในเขตดำเนินการ โดยรอบศูนย์ฯ จำนวน 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่งอน และหมู่ที่ 14 ตำบลม่อนปิน ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 กลุ่มบ้าน ได้แก่ บ้านคุ้ม บ้านปางม้า บ้านหลวง บ้านนอแล บ้านขอบด้ง และบ้านป่าคา นอกจากนี้มีกลุ่มบ้าน คณงานสถานีวิจัยอ่างช้างซึ่งมีจำนวนครัวเรือนถึง 122 ครัวเรือน รวมประชากรทั้งหมดมี 641 ครอบครั้ว ประชากรจำนวน 3,363 คน (เอกสารอัตรากำลังศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง, 2546) จากการสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนโดยรอบศูนย์ฯ พบว่าทั้ง 7 กลุ่มบ้านจะประกอบไปด้วย 4 ชนเผ่า ได้แก่ จีนฮ่อ ไทยใหญ่ ปะหล่อง และมูเซอดำ

ประชากรในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์อ่างช้างเป็นชาวเขาที่อพยพเข้ามาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เกินกว่าครึ่งหรือร้อยละ 60.4 เกิดที่นี่ ที่เหลืออพยพมาจากที่อื่น และเป็นที่น่าสังเกตว่าประชากรที่อพยพมาจากที่อื่นส่วนใหญ่อพยพมาจากพม่า และบางส่วนอพยพมาจากจีน โดยสาเหตุของการย้ายส่วนใหญ่ คือ หนีภัยสงคราม ตามครอบครัวมา และไม่มีที่ทำกิน ซึ่งไม่มีมาตรการที่รัดกุมทำให้มีจำนวนประชากรที่จะก่อผลกระทบต่อเนื่องทั้งในเรื่องของการหาพื้นที่ทำกินให้ประชากรเหล่านี้อีก รวมทั้งปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าธรรมชาติ

ในด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยในครัวเรือนกระจายอยู่ประมาณ 1,000-5,000 บาทต่อเดือน โดยส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 2,000-3,000 บาทต่อเดือน รองลงมาคือ 5,000 บาทขึ้นไป ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มที่ทำธุรกิจบ้านพัก ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึก

ภาพที่ 2.3 แผนที่การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง

2.2.2 วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีชนเผ่าในชุมชนฯ

เนื่องจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงส่วนใหญ่มักจะตั้งอยู่บนที่สูง ภูมิประเทศเป็นภูเขา ประชากรส่วนใหญ่จึงเป็นชนเผ่าหรือชาวเขา ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เข่า อีเก้อ ลีซอ มูเซอ จีนฮ่อ ปะหล่อง คะฉิ่น ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยเงิน ละว้า เปรี๊ยก และมีคนเมืองบ้างเล็กน้อย ซึ่งชนเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้จะมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เช่น ประเพณีเต๋นจะคี ประเพณีกินวอ และการฟ้อนรำของชนเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับชนเผ่าในพื้นที่โครงการหลวงอ่างขางมี 2 ชนเผ่า ได้แก่ ม้ง และกะเหรี่ยง โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ม้ง หรือแม้ว (Hmong or Meo) มีถิ่นฐานอยู่ในหลายประเทศ ได้แก่ จีน เวียดนาม พม่า ลาว และไทย เรียกตนเองว่า ม้ง มี 2 กลุ่มใหญ่ คือ “ม้ง เต๋อว” คือแม้วขาว และ “ม้ง จิ้ว” คือแม้วลาย หรือแม้วน้ำเงิน ประเพณีม้งที่สำคัญ คือ การจัดงานขึ้นปีใหม่ มีพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษในเดือนธันวาคมของทุกปี โดยแต่ละหมู่บ้านจะจัดงานไม่พร้อมกันเพื่อให้คนต่างหมู่บ้านมาเที่ยว โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่มาเที่ยวจะได้มีโอกาสพบปะเกี่ยวพาราสักัน ในวันงานคนม้งจะแต่งชุดประจำเผ่าที่ตัดเย็บใหม่อย่างสวยงาม และมีการเล่นต่าง ๆ ของหนุ่มสาว เช่น การเล่นสะบ้า การโยนลูกข่าง และการเป่าแคนปีใหม่ เป็นต้น ชาวม้งจะอาศัยอยู่กระจ่ายในเขตพื้นที่ดำเนินการของโครงการหลวง 14 แห่ง ในส่วนพื้นที่ดำเนินการของศูนย์ อินทนนท์มีอยู่ที่บ้านขุนกลางและบ้านแม่ยะน้อย

(2) กะเหรี่ยง (Karen) มีภูมิลำเนาเดิมอยู่แถบบริเวณต้นน้ำสาละวิน ประเทศจีน และอพยพเข้ามาในประเทศไทยประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว เนื่องจากกะเหรี่ยงในพม่าเกิดความขัดแย้งกันทางการเมืองจึงได้อพยพเข้ามาตั้งประเทศไทยมากขึ้น กะเหรี่ยงมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ปะกาญอ หรือ ปากาเกอญอ จะหมายถึงคนกะเหรี่ยงสะกอ (จะกอ) และโป (โพล่ง) ส่วนคนไทยและญวนจะเรียกกะเหรี่ยงว่า “ยาง” โดยปกติแล้วกะเหรี่ยงจัดเป็นกลุ่มที่อยู่อย่างถาวรไม่เคลื่อนย้าย เนื่องจากเป็นเผ่าที่รู้จักการใช้พื้นที่ทำกินแบบอนุรักษ์โดยวิธีที่เรียกว่า “ไร่หมุนเวียน” และการทำนาข้าวแบบขั้นบันได ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงมีการกระจายตัวอยู่ในเขตพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงจำนวน 17 แห่ง ด้านวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยง ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวใหญ่ลักษณะครอบครัวเดี่ยว การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานถือเป็นการทำผิดประเพณีต้องถูกปรับและบังคับให้แต่งงานโดยไม่ มีหนุ่มสาวในหมู่บ้านไปร่วมพิธี ชีวิตแต่งงานส่วนใหญ่จะไม่มีการหย่าร้าง พิธีสำคัญของกะเหรี่ยง ได้แก่ พิธีแต่งงาน ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดขึ้นช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม พิธีปีใหม่ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ และพิธีกินข้าวใหม่ช่วงเดือนสิงหาคม ถือเป็นพิธีที่ทุกชุมชนต้องจัดให้มีขึ้นทุกปีเพื่อความมั่นใจในการดำรงชีวิต

2.2.3 ความพร้อมของชุมชนในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์ฯ อ่างช้าง

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง ตั้งอยู่บนเทือกเขาติดกับเขตแดนพม่า โดยมีระยะห่างประมาณ 5 กิโลเมตร อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,400 เมตร มีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตดำเนินการของศูนย์จำนวน 6 หมู่บ้านดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งได้รับการดูแลสนับสนุนให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จากศูนย์ฯ ได้แก่ การเผยแพร่และฝึกอบรมการเกษตรที่สูงให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจ ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกรชาวเขาบริเวณรอบ ๆ สถานีเกษตรหลวงอ่างช้าง เช่น ปะหล่อง มูเซอ และจีนฮ่อ นอกจากนี้ยังได้รับการดูแลในกระบวนการและขั้นตอนของการทำเกษตรกรรม เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ การวางแผนการใช้ที่ดิน การส่งเสริมการปลูกไม้ผล ไม้ดอก พืชผัก ชาจีน การผลิตสตอเบอรี่ การฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ต้นน้ำ

การท่องเที่ยวในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้างในปัจจุบันเมื่อเทียบกับศูนย์ฯ อื่น ๆ พบว่าปริมาณนักท่องเที่ยวค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยวเดือนตุลาคมถึงเมษายน จำนวนนักท่องเที่ยวคิดเฉลี่ย 3,000 คน แต่ในช่วงฤดูฝนนักท่องเที่ยวจะลดลงเหลือประมาณ 6,000-7,000 คนต่อเดือน โดยสถานที่ท่องเที่ยวบนดอยอ่างช้างมีหลากหลาย ได้แก่ จุดชมวิวที่บ้านขอบด้ง จุดชมวิวชายแดนไทย-พม่า ที่บ้านนอแล เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ศูนย์หัตถกรรมชนเผ่ามูเซอคำ บ้านขอบด้ง ศูนย์หัตถกรรมชนเผ่าปะหล่อง บ้านนอแล ตลอดจนร้านค้าชุมชนบ้านคุ้ม

ทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ยังสามารถเป็นแหล่งศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นมาของชนเผ่าได้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ได้รับการสนับสนุนและเป็นแหล่งเกษตรที่สวยงามอยู่ท่ามกลางภูเขาสูงใหญ่ มีการปลูกพืชผักเมืองหนาวแบบขั้นบันไดโดยชนเผ่าปะหล่อง คือ แปลงสองพัน พืชผักที่ปลูกได้แก่ กะหล่ำปลีแดง กะหล่ำดาว นอกจากนี้ยังมีแปลงของสถานีเกษตรหลวงอ่างช้างอีกมากมาย เช่น แปลงสาติ แปลงพลับ แปลงกีวี แปลงท้อ แปลงสตอเบอรี่ แปลงบ๊วย แปลงลูกไทร เป็นต้น

อย่างไรก็ตามด้านเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หัวหน้าศูนย์ฯ ได้แสดงความคิดเห็นว่า "ปัจจุบันบนดอยมีการสร้างตึกกรมบ้านช่องที่ใหญ่โต ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและขัดต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในท้องถิ่น จึงควรมีหน่วยงานเข้าไปช่วยสนับสนุน เพื่อรักษาขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่"

สำหรับที่พักนักท่องเที่ยว พบว่า ในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์ฯ อ่างช้าง แม้ว่าในฤดูกาลท่องเที่ยวจะไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้หมด แต่ก็มียุคสถานที่พักเป็นจำนวนไม่น้อยทั้งที่อยู่ในส่วนรับผิดชอบของศูนย์ฯ และของเอกชน ตลอดจนที่พักกางเต็นท์ค่ายนเรศวรของทหาร ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี และที่สำคัญมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถให้นักท่องเที่ยวได้เลือกทำอย่างมากมาย เช่น เส้นทางจักรยาน จุดชมนก กุหลาบพันปี เส้นทางวิ่งออกกำลังกาย เส้นทางขี่ล่อล่องไพร

การเดินทางไป ตลอดจนกิจกรรมการเข้าไปเยี่ยมสัมผัสกับวิถีชีวิตชุมชนชาวเขาที่อยู่ไม่ห่างจากศูนย์ฯ เป็นต้น

การพัฒนาเกี่ยวกับการเกษตรที่สูงที่ทำให้ชาวเขาบนพื้นที่ในเขตรับผิดชอบของศูนย์ฯ อ่างขวาง เลิกการปลูกฝิ่นหันมาทำการเกษตร และมีรายได้หลักจากการทำเกษตรเป็นหลัก เมื่อศูนย์ฯ อ่างขวางมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้ชาวเขามีอาชีพใหม่เพิ่มขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การขายของที่ระลึกที่ผลิตโดยตนเอง การขายพืชผลทางการเกษตร ตลอดจนการแปรรูปสินค้าเกษตรจำหน่ายเป็นของฝากแก่นักท่องเที่ยว สินค้าบางอย่างเป็นวิถีชีวิตของชนเผ่าที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตอยู่แล้ว เช่น การทอผ้าลายต่าง ๆ เป็นต้น

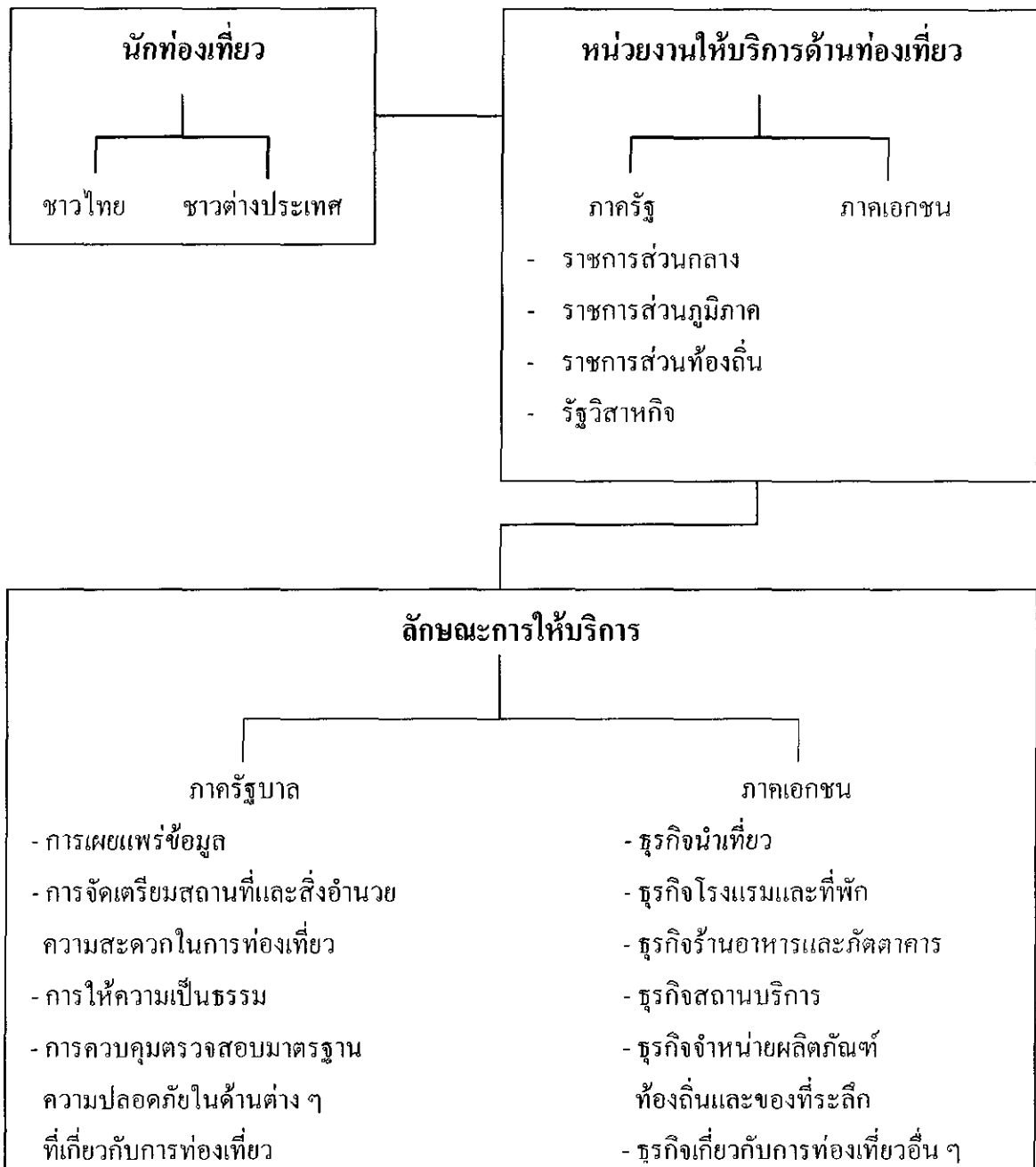
ปัจจุบันทั้ง 6 กลุ่มบ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาอยู่หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มผลไม้แปรรูปที่บ้านหลวง กลุ่มจักสานและกลุ่มแม่บ้าน (ถักหญ้าอินูแค) ที่บ้านขอบด้ง กลุ่มแม่บ้านทอผ้า กลุ่มเยาวชน และกลุ่มมัคคุเทศก์น้อย ที่บ้านนอแล เป็นต้น จะเห็นได้ว่า กลุ่มกิจกรรมทางสังคมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มที่สามารถจะเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะบ้านขอบด้งกับบ้านนอแลที่ค่อนข้างได้รับการสนับสนุนจากโครงการหลวง ซึ่งหัวหน้าศูนย์ฯ บอกว่า ทั้ง 2 หมู่บ้านนี้สามารถดูแลระบบการจัดการชุมชน ได้ทั้งระบบการผลิตและการขนส่ง หมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินการของโครงการหลวงสามารถส่งผลผลิตหรือไม่ส่งให้โครงการหลวงก็ได้ตามความสมัครใจ แต่โครงการหลวงจะดูแลสนับสนุนให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ชาวบ้าน เช่น การใช้ปุ๋ย การดูแลพืชผล เป็นต้น

2.3 กฎหมาย ระเบียบ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากฎหมาย ระเบียบ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อการจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับตัวบทกฎหมายหลายฉบับ โดยมีแนวความคิดพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการคือ

- 1) การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 2) การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาคน ชุมชน และท้องถิ่น
- 3) การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับลักษณะเด่นของชุมชน

ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงมีผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายทั้งตัวนักท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน (ดังภาพที่ 2.4)

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือตอนบน, 2541

ภาพที่ 2.4 แผนผังวงจรการท่องเที่ยว

2.3.1 กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ

2.3.1.1 บทบัญญัติต่าง ๆ ของกฎหมายที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยว

1) นักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทย

ในกรณีที่นักท่องเที่ยวเป็นคนไทย บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ได้แก่

บทที่ 3

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หรือ Sustainable Tourism จัดว่าเป็นแนวคิดการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างใหม่ของโลกยุคปัจจุบัน แต่เริ่มเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศสูงขึ้น เนื่องจากสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของโลกมีค่อนข้างจำกัด ดังนั้นมนุษย์จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด ป้องกันไม่ให้เกิดการสูญเสียหรือก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด เพื่อให้การใช้ประโยชน์อย่างยาวนาน ไม่เฉพาะสำหรับประชาชนในยุคนี้ แต่รวมถึงลูกหลานในอนาคตด้วยเช่นกัน (WCED, 1988)

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงกลายเป็นแนวคิดสากล ที่ได้รับการยอมรับจากทุกประเทศ องค์กรสหประชาชาติ องค์กรสากลที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และองค์การด้านการท่องเที่ยวระดับโลก และระดับภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งนี้ องค์กรการท่องเที่ยวโลก หรือ World Tourism Organization ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าเป็น "การท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น เพื่อเอื้อให้สามารถใช้ประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต" (WTO, 1997)

องค์การการท่องเที่ยวโลก ยังได้กำหนดกรอบหลักการในการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 7 ประการ โดยสรุปดังนี้ (WTO, 1997)

- 1) การพัฒนาและบริหารจัดการต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถการรองรับได้ (Carrying capacity) ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม/วัฒนธรรม
- 2) ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมและกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม (Local needs / Participation/benefit)
- 3) กิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือนันทนาการที่จัดขึ้น ต้องเน้นการให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อผู้มาเยือน (Quality Experience)
- 4) ให้ผู้มาเยือน หรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากร และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น (Learning and understanding)

5) เน้นการออกแบบสิ่งแวดล้อมที่สะอาดที่สะท้อน หรือกลมกลืนกับธรรมชาติ หรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น (Nature and local architecture)

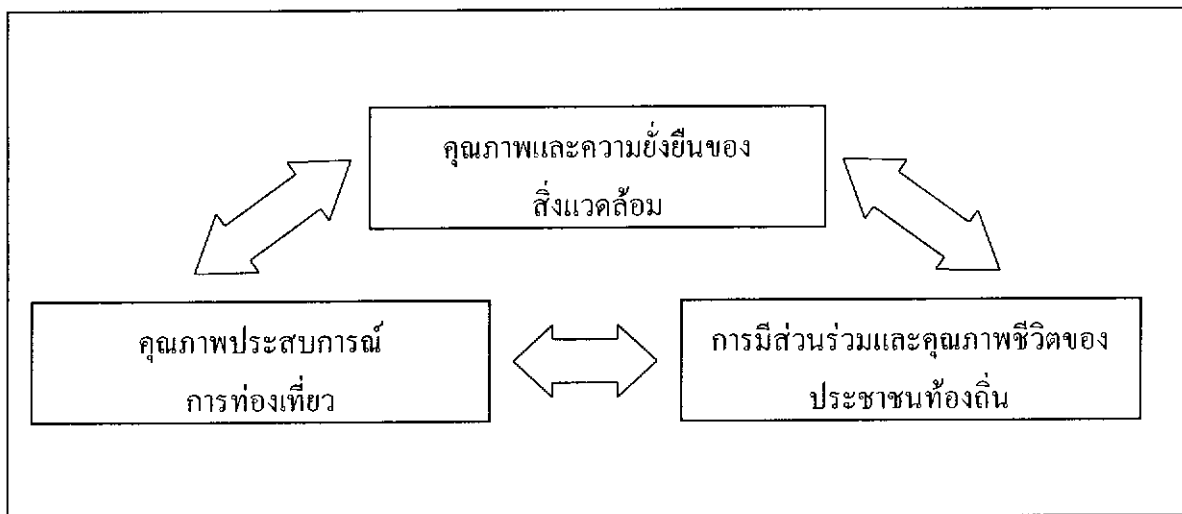
6) ผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สู่แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ (Integrated development)

7) พัฒนาฐานข้อมูลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามตรวจสอบและตัดสินใจ (Data-base)

หลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น มุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาและบริหารจัดการ 3 ประการ คือ

- คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม
- คุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว และ
- การมีส่วนร่วมและคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่น

โดยสามารถเขียนเป็นภาพความสัมพันธ์ของเป้าหมายดังกล่าว เพื่อความเข้าใจ ดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 ความสัมพันธ์ของเป้าหมายหลัก 3 ประการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ที่มา : UNEP (1992) และ WTO (1997)

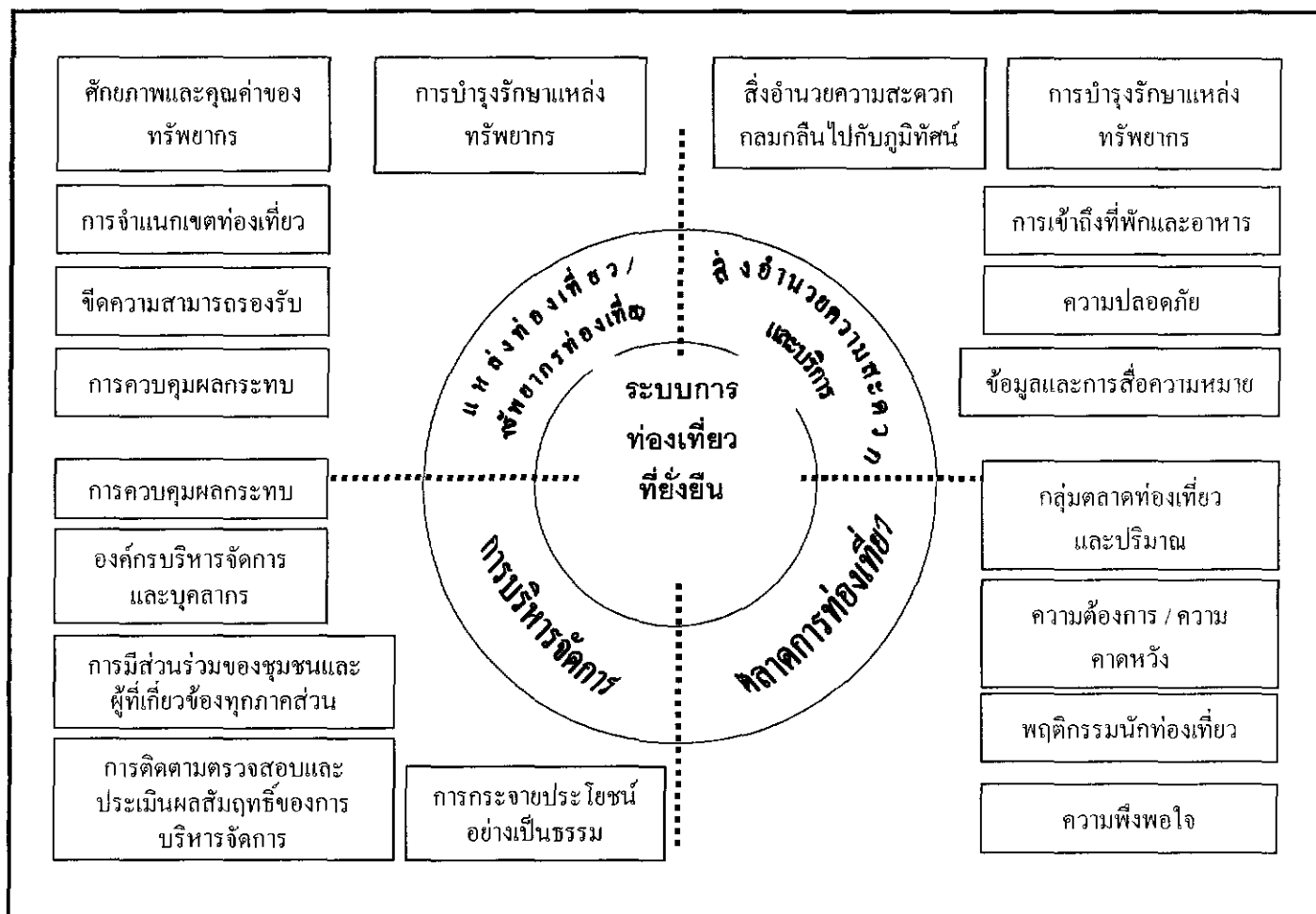
จากภาพ จะเห็นว่าสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและ/หรือสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรฐานของการพัฒนาและการให้บริการ หากได้รับการดูแลรักษาและจัดการให้มีคุณภาพและคงไว้อย่างต่อเนื่องก็จะสามารถเอื้อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ที่มีคุณภาพหรือมีคุณค่าตามที่คาดหวังไว้ และที่สำคัญจะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งหน้าใหม่และหน้าเก่ามาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

สามารถได้ผลตอบแทนหรือยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นตามไปด้วย แต่การที่สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรท่องเที่ยวจะมีคุณภาพและยั่งยืนได้ เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีพันธะในการดูแลรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี รวมทั้งมีการจัดการผลิตภัณฑ์ (กิจกรรม) และการบริการให้ได้คุณภาพมาตรฐาน และสอดคล้องกับความคาดหวังหรือความต้องการของผู้มาเยือน โดยมีเงื่อนไขว่า ปริมาณของผู้มาเยือน และความต้องการจะต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับได้ของสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรท่องเที่ยว

โดยสรุป การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นแนวคิดและหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวที่นานาประเทศเริ่มนำไปประยุกต์ในการวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวมากขึ้น เพราะเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้แก่ คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับปัญหาหรือประเด็นปัญหาที่แต่ละประเทศประสบอยู่ในปัจจุบัน โดยแนวคิดและหลักการดังกล่าว สามารถนำไปประยุกต์กับการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ได้

จากแนวคิดดังกล่าว ภาพที่ 3.2 เป็นแนวคิดที่จะนำไปสู่การพัฒนาและบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ นั่นคือ มุ่งองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4. ด้านหลัก ๆ ได้แก่

- แหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรท่องเที่ยว (tourism destination and services)
- สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ (tourism facilities and services)
- ตลาดการท่องเที่ยว (tourism markets) และ
- การบริหารจัดการ (management)

ภาพที่ 3.2 ภาพจำลองแนวคิดของระบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ที่มา : ดัดแปลงจาก ดรธรณี (2546)

จากองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง 4 ด้าน ได้สรุปเป็นสาระสำคัญของแต่ละด้าน เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

3.1.1 แหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรท่องเที่ยว (tourism destination and services)

เป้าหมายที่เป็นหัวใจหลักขององค์ประกอบนี้ จะเน้นที่คุณภาพและความยั่งยืนเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะทรัพยากรท่องเที่ยวจะเป็นธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและบริหารจัดการจึงต้องพิจารณาถึงกิจกรรมหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การประเมินศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวทุกประเภทของพื้นที่
- 2) การจำแนกเขตท่องเที่ยวเพื่อกำหนดมาตรการหรือเงื่อนไขของการพัฒนาและการอนุรักษ์ตามศักยภาพ โอกาส และข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรท่องเที่ยว

- 3) การกำหนดขีดความสามารถรองรับการพัฒนาและการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว
- 4) การบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีคุณค่า ความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ
- 5) การควบคุมผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว

3.1.2 สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ (tourism facilities and services)

แหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทจำเป็นต้องจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับการท่องเที่ยว แต่จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับรูปแบบการท่องเที่ยวและกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่จะพัฒนาให้เกิดขึ้นและขึ้นอยู่กับขีดความสามารถรองรับได้ของสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่โดยทั่วไปหลักการที่ใช้ในการพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการมีกรอบดังนี้

- 1) สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ต้องมีความกลมกลืนกับสภาพภูมิทัศน์เดิม และ/หรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มีการใช้น้ำและพลังงานอย่างประหยัดและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ปัจจุบันการออกแบบและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกได้ยึดแนวคิดความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (environmentally friendly concept) เป็นบรรทัดฐาน
- 2) ผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมท่องเที่ยวที่จะจัดบริการ ควรเป็นกิจกรรมที่เปิดให้ผู้มาเยือนได้ใกล้ชิดกับทรัพยากรท่องเที่ยว และมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งและทรัพยากรท่องเที่ยว
- 3) ระดับของการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นการเข้าถึงแหล่งที่พัก อาหาร ฯลฯ ควรกระทำภายใต้กรอบวัตถุประสงค์ / เป้าหมายของเจ้าหน้าที่พื้นที่ แต่ต้องสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวและขีดความสามารถรองรับได้ทุกด้านของพื้นที่
- 4) การให้บริการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงอยู่เสมอ โดยเฉพาะระหว่างที่นักท่องเที่ยวพำนักอยู่ในพื้นที่ จึงต้องมีการกำหนดกฎระเบียบและการบังคับใช้ควบคู่ไปกับมาตรการอื่น ๆ
- 5) ข้อมูลและการสื่อความหมาย เป็นบริการที่จะขาดเสียมิได้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้ เข้าใจและตระหนักเกี่ยวกับพื้นที่และทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำเที่ยวและให้ความรู้

3.1.3 ตลาดการท่องเที่ยว (tourism markets)

ปัจจุบันรูปแบบและพฤติกรรมการใช้เวลาว่างของคนเพื่อเดินทางท่องเที่ยวและพักผ่อนค่อนข้างมีความซับซ้อนและเป็นพลวัตสูง ดังนั้นจึงไม่มีสูตรสำเร็จใด ๆ ที่สามารถบ่งบอกได้ว่าใครชอบการท่องเที่ยวรูปแบบใด ที่ไหนและอย่างไร เพื่อให้การจัดการด้านตลาดประสบความสำเร็จในระยะเวลาอันสั้น อย่างไรก็ดี หลักการพื้นฐานของการศึกษา วิเคราะห์และคาดคะเน กลุ่มตลาดเฉพาะที่

สนใจหรือมีแนวโน้มจะเลือกใช้รูปแบบหรือผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นพิเศษขึ้นอยู่กับ

- 1) กลุ่มตลาดท่องเที่ยวและปริมาณ บ่งบอกถึงประเภทของนักท่องเที่ยว รวมทั้งจำนวนของนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อกำหนดแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกลุ่มตลาดเป้าหมายและศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว
- 2) ความต้องการและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว ต่อการเดินทางเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวและใช้บริการต่าง ๆ เป็นตัวบ่งชี้สำคัญถึงกลุ่มตลาดเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยว และใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดภาพลักษณ์ (image) และอัตลักษณ์ (identity) หรือ Tourism Brand ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการตลาด
- 3) พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวปฏิบัติเมื่ออยู่ในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ
- 4) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว เมื่อได้ใช้บริการและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ช่วยให้ทราบว่า เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มตลาดเป้าหมายหรือไม่ หรือเป็นตัวบ่งชี้ว่า การบริหารจัดการยังขาดประสิทธิภาพ

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (Management concept)

การบริหารจัดการถือว่าเป็นองค์ประกอบหรือกลไกสำคัญยิ่งที่จะทำให้วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ การบริหารจัดการมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่จำนวนมาก แต่โดยทั่วไป ประกอบด้วย

- 1) วิสัยทัศน์และนโยบาย ต้องมีการกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาและดำเนินงานให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 2) องค์กรบริหารจัดการและบุคลากร เป็นหัวใจสำคัญที่จะนำวิสัยทัศน์และนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยองค์กรจะแปลงเป็นแผนยุทธศาสตร์หรือแผนพัฒนาและบริหารจัดการ มีบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมตรงกับภาระงาน รวมทั้งการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะความสามารถในการปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยว
- 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ควรได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน
- 4) การกระจายประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้เกี่ยวข้องอย่างเป็นธรรม ตามระดับของการมีส่วนร่วม

- 5) การติดตามตรวจสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการ เป็นเครื่องมือที่ใช้ชี้วัดความสำเร็จของโครงการทั้งเรื่องคุณภาพ และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม คุณภาพประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวไปจนถึงคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

โดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน จะต้องยึดกรอบหลักการด้านการพัฒนา และการบริหารจัดการที่มีองค์ประกอบอยู่ 4 ประการหลักดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งแต่ละด้านมีสาระรายละเอียดมากน้อยแตกต่างกัน แต่ทุกองค์ประกอบดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกกันไม่ออก

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว

3.3.1 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล

นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลชุด พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 รัฐบาลชุดนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยกำหนดขึ้นเป็นนโยบายด้านบริการและการท่องเที่ยว และระบุว่า การท่องเที่ยวคือหนทางสำคัญของการนำรายได้กระแสนเงินเข้าสู่ประเทศ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายในการส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานของการบริการ เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการและการท่องเที่ยว และการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคบริการและการท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็นนโยบายด้านการพัฒนาภาคบริการ และด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว กำหนดอยู่ในนโยบายของรัฐบาลภายใต้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

3.3.2 นโยบายของสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

นโยบายของรัฐบาลด้านการท่องเที่ยวภายใต้สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา แบ่งออกเป็น นโยบายด้านการพัฒนาภาคบริการ และนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

ด้านการพัฒนาภาคบริการ

1. ปรับปรุงและพัฒนาปัจจัยพื้นฐานอันจำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของภาคบริการไทย ทั้งด้านการผลิตและพัฒนาบุคลากรภาคบริการ การพัฒนารูปแบบการให้บริการ และการพัฒนาเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐาน
2. จัดให้หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องร่วมกันพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อให้มีการใช้ศักยภาพภาคบริการอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นแหล่งสร้างรายได้เงินตราต่างประเทศ และรายได้ท้องถิ่น อาทิ การท่องเที่ยว การรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การกีฬา และนันทนาการ

3. เร่งรัดพัฒนาผู้ประกอบการด้านบริการให้มีความรู้และทักษะ ทั้งด้านภาษา มาตรฐานการบริการ และการจัดการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของความตกลง ระหว่างประเทศด้านการบริการ

ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว

1. เร่งฟื้นฟูระดับความสัมพันธ์และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้ประเทศไทย เป็นประตูทางผ่านหลักของการท่องเที่ยวในภูมิภาค ทั้งด้านการตลาด การขนส่ง การลงทุน การบริหารจัดการ รวมถึงการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว

2. บริหารท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ เชื่อมโยงกับวิสาหกิจขนาดกลาง ขนาดเล็ก และธุรกิจชุมชน พัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว และยกระดับประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางประชุมการสัมมนาและการแสดงสินค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

3. เร่งพัฒนา บุคลากร ฟื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมือง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยจะส่งเสริมบทบาท เอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

4. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสรร การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

5. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบ นักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

3.3.3 นโยบายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

สืบเนื่องจากการจัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาตามการปฏิรูประบบราชการ นับแต่ปี 2546 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จึงได้ปรับแผนวิสาหกิจเพื่อให้สอดคล้องกับการก่อตั้ง กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยปรับบทบาทมาเป็นองค์กรที่มุ่งเน้นหน้าที่ด้านการบริหารจัดการ การตลาดการท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นหลัก มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในปี พ.ศ.2546 - 2549 ดังนี้

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ปี 2546 - 2549

1. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้กับประชาชน และเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบายรัฐบาล

2. ส่งเสริมและพัฒนาการดำเนินงานด้านการตลาดเชิงรุก การเพิ่มตลาดใหม่และตลาดเฉพาะกลุ่ม เพื่อเร่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย และกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชาวไทยท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งกำหนดจุดขายของประเทศไทย (Positioning Thailand) ให้มีความชัดเจน

3. ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับทุกฝ่ายทั้งระดับในประเทศและต่างประเทศ ในการส่งเสริมและพัฒนาตลาดท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อร่วมกันจัดอุปสรรคทางการท่องเที่ยว และเป็นหนทางก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย

4. มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (Driving Force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติ ภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้ง พัฒนาความเข้มแข็งขององค์กร ในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการตลาด

5. เร่งรัดพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E-TOURISM) เพื่อรองรับการทำธุรกรรมบนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการดำเนินการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งการดำเนินงานด้านการตลาดด้วยระบบสารสนเทศ โดยมีกลไกในการควบคุมและป้องกันเพื่อเป็นหลักประกันในการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

จากการวิเคราะห์นโยบายในระดับชาติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้ นโยบายของรัฐบาล นโยบายของสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว และนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในภาพรวมพบว่า มีเป้าหมายเพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย โดยมีแนวทางหลักดังนี้

1. ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นเครื่องมือสร้างรายได้สู่ประเทศ รวมถึงการกระจายรายได้และการจ้างงานสู่ท้องถิ่น

2. ใช้กลยุทธ์ตลาดเชิงรุก โดยเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและการให้บริการด้านการท่องเที่ยว

3. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานขององค์กร ระบบบริหารจัดการ การบริการ รวมทั้งการเสริมสร้างความรู้และทักษะให้แก่บุคลากรและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เพื่อความมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในระดับนานาชาติ

3.4 นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง

นโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ โดยใช้ศักยภาพของพื้นที่ด้านกายภาพ ด้านเอกลักษณ์ และวัฒนธรรม ด้านการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น รวมทั้งด้านการบริการแบบไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีแนวทางดังนี้

1. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้มีศักยภาพรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยว และสนับสนุนการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง เช่น ส่งเสริมให้มีการผลิตสินค้าและของที่ระลึกของท้องถิ่นให้สอดคล้องกับนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชนและกระตุ้นให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

3. ส่งเสริมให้พื้นที่โครงการหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและมีมาตรฐานทั้งในด้านการบริการและผลิตภัณฑ์ การรักษาความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

4. ส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่โครงการหลวงผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย

5. ส่งเสริมให้มีการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและสนับสนุนให้มีการกระจายรายได้ และการมีงานทำของชุมชน

6. ส่งเสริมและพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่ง ศูนย์บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งให้บริการข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย เพื่อเป็นการพัฒนาและส่งเสริมด้านการตลาดการท่องเที่ยว

7. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

8. สนับสนุนให้มีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้มีการสนับสนุน ส่งเสริมด้านการศึกษาวิจัยและมีมาตรการเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

9. ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ กระตุ้นและสร้างจิตสำนึกให้แก่นักท่องเที่ยว และสร้างค่านิยมในการท่องเที่ยวภายในประเทศให้มากขึ้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราภายในประเทศ

จากกรอบนโยบายและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ได้กำหนดแผนงานและโครงการออกเป็น 3 ระยะด้วยกัน คือ แผนงานระยะสั้นหรือเร่งด่วน ระยะปานกลาง และระยะยาว โดยจำแนกแผนงานโครงการพัฒนาออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1. แผนงานด้านการเกิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ เช่น โครงการจัดนิทรรศการ/บอร์ดถาวร, โครงการจัดทำวีดิทัศน์รายละเอียดเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวง, โครงการจัดกิจกรรมเผยแพร่โครงการหลวง, โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติบริเวณพื้นที่โครงการหลวง เป็นต้น

2. แผนงานด้านพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น โครงการฟื้นฟูและปรับปรุงสภาพแหล่งท่องเที่ยวในศูนย์พัฒนาโครงการหลวง, โครงการศูนย์บริการการท่องเที่ยว, โครงการที่พักอาศัยสำหรับนักท่องเที่ยว, โครงการปรับปรุงป้ายสัญลักษณ์ต่าง ๆ, โครงการสร้างความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

3. แผนงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการรณรงค์กำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดิน, โครงการการวางแผนและจัดการมูลฝอย, โครงการการป้องกันผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้และสัตว์ป่าจากกิจกรรมนันทนาการ, โครงการป้องกันผลกระทบต่อเขตพื้นที่หวงห้ามมิให้นักท่องเที่ยวเข้าไปรบกวน เป็นต้น

4. แผนงานด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ เช่น โครงการพัฒนาส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่โครงการหลวง, โครงการจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง เป็นต้น

5. แผนงานด้านการสร้างจิตสำนึกและความตระหนัก เช่น โครงการอบรมหลักสูตรมัคคุเทศก์ทั่วไป (ไทย), โครงการอบรมหลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ (เดินป่า), โครงการอบรมความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่นุคลากรด้านการท่องเที่ยว, โครงการออกระเบียบข้อบังคับสำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในศูนย์พัฒนาโครงการหลวง เป็นต้น

6. แผนงานด้านการศึกษาวิจัย เช่น โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่โครงการหลวงเป็นแหล่งเที่ยวทางวัฒนธรรม, โครงการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

บทที่ 4

บทสรุป

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมทางการค้าและบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศตั้งแต่ปี 2525 เป็นต้น และปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มุ่งส่งเสริมและพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล (World class Destination) คือมุ่งเน้นให้แหล่งท่องเที่ยวของประเทศอยู่ในสภาพที่คงงาม คงประเพณี และเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิมไว้ มีสภาพแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษ ปลอดภัย ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง) เป็นโครงการหลวงโครงการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นเป็นโครงการส่วนพระองค์

4.1 สรุปผล

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า สภาพธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของโครงการหลวงอ่างขางเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ในด้านความสูง อากาศบริสุทธิ์และหนาวเย็นตลอดปี มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงาม เส้นทางรถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวก การเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ รวมทั้งเป็นสถานีวิจัยพันธุ์พืชผัก ผลไม้เมืองหนาว และมีผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตรและวัฒนธรรม ทำให้เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเพิ่มขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง นโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขางเป็นไปในแนวทางเดียวกันคือความต้องการในการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม จากศักยภาพของพื้นที่ศูนย์ฯ สามารถพัฒนาส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ เพราะชุมชนท้องถิ่นได้รับการส่งเสริมในการปลูกพืชผักผลไม้เมืองหนาว ตลอดจนสามารถส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ได้หลายแห่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชนเผ่าอยู่

สำหรับสภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง โดยรอบศูนย์ฯ มีพื้นที่ชุมชน 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่งอน และหมู่ที่ 14 ตำบลม่อนปิน ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 กลุ่มบ้าน ได้แก่ บ้านคุ้ม บ้านปางม้า บ้านหลวง บ้านนอแล บ้านขอบด้ง และบ้านป่าคา นอกจากนี้มีกลุ่มบ้านคนงานสถานีวิจัยอ่างขางซึ่งมีจำนวนครัวเรือนถึง 122 ครัวเรือน รวมประชากรทั้งหมดมี 641 ครอบครัวยุคประชาชนจำนวน 3,363 คน (เอกสารอัดสำเนาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง, 2546) จากการสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนโดยรอบศูนย์ฯ พบว่าทั้ง 7 กลุ่มบ้านจะประกอบไปด้วย 4 ชนเผ่า ได้แก่ จีนฮ่อ ไทยใหญ่ ปะหล่อง และมูเซอคำ ประชากรในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์ฯอ่างขางเป็นชาวเขาที่อพยพเข้า

มาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เกินกว่าครึ่งหรือร้อยละ 60.4 เกิดที่นี่ ที่เหลืออพยพมาจากที่อื่น ในด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า ประชาชนมีรายได้อยู่เฉลี่ยในครัวเรือนกระจายอยู่ประมาณ 1,000-5,000 บาทต่อเดือน โดยส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 2,000-3,000 บาทต่อเดือน รองลงมาคือ 5,000 บาทขึ้นไป สำหรับชนเผ่าในพื้นที่โครงการหลวงอ่างขางมี 2 ชนเผ่า ได้แก่ ม้ง และกะเหรี่ยง

การท่องเที่ยวในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขางในปัจจุบันเมื่อเทียบกับศูนย์อื่น ๆ พบว่าปริมาณนักท่องเที่ยวค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยวเดือนตุลาคมถึงเมษายน จำนวนนักท่องเที่ยวขึ้นละ 3,000 คน แต่ในช่วงฤดูฝนนักท่องเที่ยวจะลดลงเหลือประมาณ 6,000-7,000 คนต่อเดือน โดยสถานที่ท่องเที่ยวบนดอยอ่างขางมีหลากหลาย ได้แก่ จุดชมวิวที่บ้านขอบด้ง จุดชมวิวชายแดนไทย-พม่า ที่บ้านนอแล เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ศูนย์หัตถกรรมชนเผ่ามูเซอคำ บ้านขอบด้ง ศูนย์หัตถกรรมชนเผ่าปะหล่อง บ้านนอแล ตลอดจนร้านค้าชุมชนบ้านคุ้ม ทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ยังสามารถเป็นแหล่งศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นมาของชนเผ่าได้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ได้รับการสนับสนุนและเป็นแหล่งเกษตรที่สวยงามอยู่ท่ามกลางภูเขาสูงใหญ่ มีการปลูกพืชผักเมืองหนาวแบบขั้นบันไดโดยชนเผ่าปะหล่อง คือ แปลงสองพัน พืชผักที่ปลูกได้แก่ กะหล่ำปลีแดง กะหล่ำดาว นอกจากนี้ยังมีแปลงของสถานีเกษตรหลวงอ่างขางอีกมากมาย เช่น แปลงสาทิ แปลงพลับ แปลงกีวี แปลงท้อ แปลงสตอเบอรี่ แปลงบ๊วย แปลงลูกไหนด เป็นต้น

ด้านเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยปัจจุบันบนดอยมีการสร้างตึกรามบ้านช่องที่ใหญ่โต ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและขัดต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในท้องถิ่น จึงควรมีหน่วยงานเข้าไปช่วยสนับสนุน เพื่อรักษาขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่

อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขางมีปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่

- 1) ด้านความปลอดภัยและปัญหาด้านยาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาหลัก
- 2) ปัญหาความแออัดของนักท่องเที่ยวในฤดูกาลท่องเที่ยว
- 3) ปัญหาการแข่งขันด้านตลาดท่องเที่ยว
- 4) ปัญหาการจัดการด้านขยะ

4.2 ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1) ได้ทราบข้อมูลและแนวทางในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
- 2) ได้ทราบถึงสภาพพื้นที่และปัญหาของการท่องเที่ยวในพื้นที่สูง (โครงการหลวงอ่างขาง)
- 3) ได้ข้อสรุปและแนวทางการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวในโครงการหลวงอ่างขาง

4.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาจะเห็นว่า รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 จะเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรม การท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งต้องการการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและทันต่อ เหตุการณ์ ฉะนั้นแง่มุมใหม่ ๆ ที่น่าสนใจสำหรับผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่น่าที่จะนำมา พิจารณาและปรับใช้กับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในศตวรรษที่ 21 ได้แก่

- การส่งเสริมการนำนวัตกรรมทางเทคโนโลยีมาใช้ยกระดับสินค้าและบริการ เพื่อเพิ่มขีด ความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งครอบคลุมถึงการเพิ่มขีดความสามารถในการติดต่อสื่อสาร ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว การประหยัดพลังงานและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมใน แหล่งท่องเที่ยว
- การเพิ่มทักษะและความรู้ให้บุคลากรอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
- การพัฒนาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่น่าสนใจและตอบสนองรสนิยม ของนักท่องเที่ยวที่มีความรู้และมีความละเอียดอ่อนมากขึ้นในการเลือกจุดหมายปลายทาง
- การนำเอาวิธีการใหม่ ๆ ด้านการตลาดมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับขบวนการตัดสินใจใน การเดินทางของนักท่องเที่ยว
- การปรับปรุงระบบข้อมูลด้านการตลาดให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนกลยุทธ์ การตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

และนอกจากนี้บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อาทิ

- บทบาทตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญกับการ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญ ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว
- บทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการจัดการ การบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน น้ำ แร่ธาตุ ป่าไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น และ สิ่งแวดล้อม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม จารึกประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ดี สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น
- บทบาทด้านการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีหน้าที่ในการจัดการส่งเสริม การท่องเที่ยวในเขตท้องถิ่นของตนเอง การจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและ เกิดผลที่ดีได้นั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน ด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่ง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่ง

ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่ง ด้านคุณค่าและความสำคัญ ด้านการตอบรับของคนในท้องถิ่น ด้านการจัดการ

- บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ท้องถิ่น เป็นส่วนสำคัญที่จะประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ประการสุดท้าย การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีที่แท้จริงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว จะเป็นการสร้างความรู้สึกรักที่พิเศษให้กับนักท่องเที่ยว จนทำให้เกิดความประทับใจ ซาบซึ้งใจและนำไปเล่าต่อหรือบอกต่อเพื่อผู้ญาติมิตรของเขาให้มาเยี่ยมชมได้นั้น ต้องสร้างจากประสบการณ์ที่ดีและเป็นประสบการณ์ที่เกินความคาดหวังของนักท่องเที่ยว หากว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว หรือผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว นำแนวความคิดไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้ จะทำให้ธุรกิจหรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไม่เฉพาะแต่โครงการหลวงอย่างบางจะมีความเติบโตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

_____. WCED, 1988.

_____. UNEP, 1992.

_____. เอกสารข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวปี 2544-2546, กองพัฒนาเกษตรกรที่สูง.

กองวางแผนเตรียมพร้อมด้านเศรษฐกิจ. 2544. รายงานการติดตามผลการดำเนินงานตามแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2540-2544). สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

คณะทำงานจัดทำแผนแม่บทศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ระยะที่ 2 (2544). แผนแม่บทศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ระยะ 5 ปี (2545-2549). มปท.

โครงการหลวง. ข้อมูลปัจจุบัน ปัญหา/ความต้องการ และแนวทางการแก้ไข/ข้อเสนอแนะของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 36 ศูนย์ เชียงใหม่: โครงการหลวง, มปป.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา และกมล งามสมสุข. 2543. สภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ปี พ.ศ.2543 คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอต่อกองพัฒนาเกษตรที่สูง สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ฝ่ายประสานงานและติดตามประเมินผล สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชุมชน สิ่งแวดล้อม และการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง (สส.นอส.) กองเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. การติดตามการดำเนินงานตามแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2540-2544).

พัทธิศา หมั่นสาย, "การสร้างความสัมพันธ์...การท่องเที่ยวที่แท้จริง", ข้อมูลเชิงวิชาการ, e-TAT Tourism Journal, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, www.tat.or.th.

รายงานฉบับสมบูรณ์. โครงการศึกษาจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ในพื้นที่โครงการหลวง: มหาวิทยาลัยเกริก, สาขาวิชานโยบาย และการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม, กันยายน 2546.

ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์. โครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวและปรับปรุงภูมิทัศน์โครงการท่องเที่ยวอย่างงามและอินทนนท์ กม.31 จังหวัดเชียงใหม่ (ชุดที่ 1 : โครงการท่องเที่ยวอย่างงาม), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ธันวาคม 2547.

สมชาย เลียงพรพรรณ, "บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น", ข้อมูลเชิงวิชาการ, e-TAT Tourism Journal, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, www.tat.or.th.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544.

สำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่, 2544. เพิ่มข้อมูลสถานภาพหมู่บ้านชาวเขา รายงานสรุปจากฐานข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านชาวเขา ปี 2543.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อสกุล	นางสาวนุศรา นิยมเวช
วัน เดือน ปี เกิด	2 กุมภาพันธ์ 2503
สถานที่เกิด	สมุทรปราการ
ที่อยู่ปัจจุบัน	39/453 ซอย 10/1 ตี หมู่บ้านปรีชา ถนนศรีนครินทร์ ตำบลบางแก้ว อำเภอบาลพลี จังหวัดสมุทรปราการ 10540 โทรศัพท์ 0-2561-1616 มือถือ 0-18232277
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้จัดการกลุ่มบริหารลูกค้า ฝ่ายงานส่งเสริมธุรกิจ
สถานที่ทำงาน	ธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) 3000 ถนนพหลโยธิน แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
ประวัติการศึกษา	การจัดการภาครัฐและภาคเอกชนมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีสังคม